

Федір Коломийченко – редактор журналу «Шлях»

Надія ОНИЩЕНКО,
член Національної спілки
журналістів України

© ОНИЩЕНКО Н., 2014

Їх звело кохання, спільне бажання удосконалюватися заради культурного зростання свого народу. Співачка й економіст у важких життєвих обставинах разом реалізовували своє покликання. Їх тернистий життєвий шлях збагатив українську культуру.

Вони познайомилися 4 серпня 1911 року. Цю дату обоє пам'ятали до самої смерті. Того дня в домі Коломийченків у Прохорах Ніжинського повіту на Чернігівщині було багато гарних дівчат, але Федора зачарувала саме Марія Шекун. І не лише принадами дев'ятнадцятирічної юності. Її розумні очі сяяли щирим добром, у поведінці відчувалась аристократична порода. А який мала голос... Дочка військового лікаря Феофана Шекуна гостювала у батькових родичів, у Ніжині. А студент Московського комерційного інституту Федір Коломийченко проводив канікули разом із родиною.

Молодечий романтизм і прагнення до досконалості вабили їх одне в одному. Через рік Марія закінчує Єлисаветградську гімназію і вступає до Московської консерваторії. Її лірико-драматичне сопрано удосконалює відомий педагог, італієць Умберто Мазетті. А Федір, з яким вони побралися в 1915 році, знайомить її з українською культурою, залучивши до виступів у музично-драматичному товаристві «Кобзар». Тут із палкими промовами виступав Симон Петлюра, українці вшановували знамениту Марію Заньковецьку.

Після закінчення інституту в 1917 році Федір Коломийченко працює у Москві, в обласному військово-промисловому комітеті й видає україномовний журнал «Шлях» – вісник літератури, мистецтва та громадського життя. У першому номері вісника, який вийшов у березні на 88-ми сторінках, редакція зробила програмну заяву: «Останні революційні дні дали небувале вчутте волі і відкрили широкі краєвиди політичного самовизначення та вільного життєбудівництва задля України. Сі обставини вона мусить повно і усякими засобами використати. Вітаючи український нарід з відкритою можливістю вільного життєбудівництва, журнал „Шлях” вважає прямою метою кожного українця – єднання й напружену працю. Утворення зовнішніми свободних форм задля поглиблень і вільних вияв творчого духу, а також поширення, звищення і розквіт рідної культури на початку самостійності України при федеративній згоді з іншими країнами – все мусить об'єднати українців, як всенародне гасло. Ніколи в історії не було так повно поставленим перед українським народом вічне питання: бути чи не бути».

Свої твори представили М. Філянський, О. Кобилянська, М. Рильський та інші. О. Агієнко, аналізуючи «Нове малярство: імпресіонізм і кубізм», зважає на виключність перехідного часу, у якому треба «чутко стояти на варті всього нового, живого, щирого, глибокого, тобто всього того, що буде і що можливо у мистецтві».

«Музична вдача його творчості переважно лірична», – так характеризує Б. Підгорецький композитора П. Сеницю, який одержав музичну освіту в Москві й присвятив себе українській музиці. У примітці із цим твердженням не погоджується Федір Коломийченко: «Очевидно у Сениці є музичні твори, але основний напрям його творчості – драматизм. Понурі теми тих текстів, до котрих він клав музику, досить виразно вказують його нахил. Через те на вокальні п'єси Сениці ми дивимося не як на пісню, а як на драматичну гру. Це уривки драми, що зветься життя й в останній час – українське життя. Національний колорит духа помітний, національний дух і зміст – пануючі. І через те ми думаємо, що в особі Сениці ми маємо національного співця і виразника нових поривань національної душі нашого народу. Ми сподіваємось, що коли атмосфера нашого національного життя стане хоч трохи сприятливою для розвитку нашого мистецтва, то творчість П. Сениці буде підвалиною для нового нашого життя».

Це був єдиний випадок, коли редактор виступив на тему культури. Очевидно тому, що він особисто знав Павла Сеницю і був глибоко обізнаний із його творами, які в концертах виконувала Марія Шекун-Коломийченко.

У своєму журналі редактор веде рубрику економічну й політичну. «Лише добре поставлена економіка України зможе надати українському народові вагу в рядах інших країн цілого світу, – стверджує він. – Без розумно поставленого економічного діла України не може бути й речі ані про світлу українську школу, ані про краще українське мистецтво, ані про широке політичне життя на Україні».

У списку співробітників нового журналу – П. Богацький, М. Жук, Г. Журба, О. Кобилянська, А. Кримський, І. Липа, М. Рильський, М. Сріблянський, Г. Чупринка, М. Шаповал. Редакційним відділом «Шляху» у Києві завідує М. Вороний.

У своїх подальших випусках щомісячник розвиває програмну заяву. Публікуючи кращі літературні твори того часу, українські й зарубіжні, аналізуючи культурно-мистецьке, економічне й політичне життя, він переконує нас у тому, що «елементи нашої національно-культурної відсталості не є елементами нашого національного обличчя».

Пишучи «на сучасні теми», Федір Коломийченко виступає, як тверезий аналітик. «Винирнувши з доволі тривалого, запекло-вимушеного мовчання про біль української душі, перший український з'їзд рішуче і по лицарськи сказав своє значне слово про велику будучину українського народу». «Не тільки радуватись та в долоні ляскати, а й суворо стежити за ходом українського життєбудівництва мусить український народ. Історія українського народу є справді велична по своїй інтуїції. Не шабльований цей народ, не звичайний, вищий дар заложений у ньому. І зважаючи на це, ми будемо вірити, що сучасна велика хуртовина на Україні перевернеться для неї у зразкове для інших народів життя. Вірити будемо, що український народ мудро поведе свої стежки і що не повстане на Україні війни братовбивства».

У Москві, у друкарні акціонерного товариства «Московське видавництво» на Великій Дмитрівці, 26 вийшло чотири номери журналу. У цей час видавництво «Шлях» видало окремі книжки: дві з яких «Економіка й Україна», «Революція і життєбудівництво на Україні» були написані Ф. Коломийченком і «Вільний театр» О. Агієнка.

У липні 1917 року політична ситуація в Україні дозволяє видавати журнал саме тут. Завершує освіту в консерваторії і Марія Шекун-Коломийченко. Подружжя переїздить до Києва. З серпня редакція і контора журналу «Шлях»

перенесені з Москви в Київ за адресою вулиця Маріїнсько-Благовіщенська, будинок 123. Об'єднані 5-6 номери виходить у друкарні «Дніпро» на Костельній, 9.

Як і в Москві «Шлях» – орган незалежної думки. «Перший Універсал Центральної Української Ради – краса народної душі і серця. Другий Універсал чорним тавром наліг на людський дух... революція була не наша, не українська. Другий Універсал кинув народ під кермо московського народу. Ми пішли шляхом замкнення. До рівенства, до братерства, до соціалізму – це єдиний шлях Української революції», – читаємо в 5-6 номері. Так вважає Федір Коломийченко. У цей час він обирається членом Української Центральної Ради, працює економістом міністерства торгівлі й промисловості, секретарем міністерства праці.

Рецензуючи книжечки Ю. Щириці «Земельне питання», він іронізує: «вони не можуть не узнаватись виїмком з численних брошурок, що заповнили останніми часами книжковий український базар і є наслідком письменницького зуду революційної доби на Україні».

Редактор-видавець оперативно, ґрунтовно і жваво відгукується на події політичного життя. Ось його думки про жовтень 1917-го: «Люде, що на наших очах йшли разом з українським пролетаріатом і котрі при нас же стали біля певної влади, у значній кількості думають, що настав час бути й їм генералами. Гадають, що болотом з-під шин генеральського автомобіля можна буде бруднити піших людей і надалі. Так можуть гадати виключно ті, що бажають побіди над демократією».

У січні 1918-го «Шлях» прагне глибше виявити творчий дух української нації. У редакторському вступі читаємо: «Політика може бути хіба що засобом утворення вищих цінностей, а ні в якому разі не керовником глибокою думкою людей, філософською мислю. Нам потрібно, аби дух вільного народу мав би свобідний доступ до найвищих щаблів культури всього людства. І тому на незалежність України ми дивимось лише, як на один з факторів напруження, як на один з щаблів до нашої мети, як на одну із формутворів незалежної думки».

Такому прагненню відповідає і зміст видання. Тут панує романтизм М. Рильського, М. Вороного, М. Філянського, цікаві переклади з перських поетів А. Кримського, поезії у прозі К. Мандеса. Вільно виявляють себе Х. Алчевська, О. Кобилянська, Г. Хоткевич, О. Олесь, В. Поліщук. Це були нові українські інтелектуали, розкуті й не затиснуті певною традиційною нормою, які сприймали мистецтво як особливий специфічний спосіб і знання реальності, а не як додаток до ідеології. Вони дорого заплатили за поневаження полонів, як і всі, хто присвятив себе світлому майбутньому України.

«Робиться моторошно, коли уявляєш собі картину «крутовської події», де палкий ентузіазм патріотичної молоді було оддано на поталу дрібного егоїзму революційних жандармів, котрі на всьому робили собі кар'єру».

У січні 1919 року вийшло останнє, 22, число журналу. Зі свідчень Марії Шекун-Коломийченко і самого Федора знаємо, що 1919 року вони разом гастролювали з концертами в Галичині, потім у Італії. Зі вступним словом про стан української музики перед концертами виступає Федір Коломийченко. Він знаходить місце й час, щоб вкотре показати велич української нації. У відповідь – схвальні відгуки тих, хто познайомився зі справжньою українською музикою через творчість композиторів М. Лисенка, Д. Січинського, П. Сениці, О. Нижанківського, Л. Ревуцького, К. Стеценка, Я. Степового.

Через Польщу й Галичину 1920-го повертаються в Київ і тут дізнаються, що їх розшукувала Надзвичайна комісія. Федір Коломийченко прибирає прізвище Жук і переховується на квартирі М. К. Заньковецької на вулиці Велика Васильківська, 121.

Він захоплювався видатною актрисою і, можемо припустити, особисто був знайомий із нею дуже давно. Адже Заньковецька разом із сестрою Лідєю до 1913 року володіли чотирма десятинами землі в селі Комарівка, неподалік від Прохорів. 1913-го року він посилає з Курську в Ніжин «Ея Високородію Марії Констянтинівні Заньковецької» вітання з Новим 1914 роком: «Бажаю, щоб у цьому році ми знов зустрілись у Москві. Будьте здоровенькі. З великою повагою до Вас Хведір Коломийченко. P. S.: Привіт Марусі по Ніжину».

1920 року подружжя вибирається з Києва різними способами. Але в концертних програмках 1921, 1924, 1926, 1927, 1929 років знову зустрічаються прізвища Марії Шекун-Коломийченко і Хведора Жука.

1921 року співачка виступає у Харкові, тодішній столиці України. Ось що писала про ці гастролі газета «Комуніст»: «Українська драма мала Марію Заньковецьку, і вона створила цю драму... Тепер ми маємо Марію Шекун, і сміливо можемо сказати, що українська опера, українська музика буде створена цією артисткою».

У березні 1924 року Шекун-Коломийченко дає безкоштовні концерти в Ніжині. У лютому 1925-го виступає у Прохорах і знову в Ніжині, а у квітні успішно гастролує у Москві. «Заслуга М. Шекун-Коломийченко, – пише „Правда“, – що вона знайомить нас із кращими творами чисто української музики...». Того року вона дала 53 концерти у двадцяти містах, на яких побувало близько двадцяти тисяч чоловік. Рішенням народних комісарів від 31 січня 1924 року всім облвиконкомам запропоновано звільнити від місцевих податків і зборів українську артистку Марію Шекун-Коломийченко, зважаючи на художню цінність її виступів.

Під час гастролей Марію супроводжує чоловік. У програмках читаємо: «Вступне слово про сучасне становище з утворенням української опери скаже Хведір Жук».

1927 року подружжя гастролує у Ленінграді. Портрет співачки й анонс про її виступ прикрашають титульну сторінку додатку до журналу «Жизнь искусства» (№ 12), «Театр и зрелища». «Виконавиця – довершена вокалістка з хорошим природним матеріалом», – стверджує рецензент.

1929 року Федір Коломийченко – уповноважений Радянської філармонії Державного центрального концертного бюро при Державних академічних театрах Москви, яка організовує гастролі артистки по Закавказзю і Середній Азії. Співачка виконує твори українською, італійською, грузинською, білоруською мовами, а французькі арії та романси – у власному перекладі, українською. «Бадьорі революційні слова великого Шевченка і молодих українських поетів Тичини і Сосюри ще яскравіше відтіняли і без того змістовну програму концерту. Якщо до цього додати художнє виконання, хороший голос і хорошу школу, то культурне значення концерту стане незаперечним», – писала «Узбекистанская правда» від 24 червня 1929 року про виступ Марії Шекун-Коломийченко в Самарканді.

Це була остання щаслива подружня гастроль. 2 листопада 1930 року Федора Коломийченка засудили у справі СВУ.

Під час слідства в камерах НКВС він зустрічається з викладачем Ніжинського інституту народної освіти Петром Васильовичем Одарченком,

котрий кількома роками раніше давав приватні уроки сину Коломийченків у ніжинському домі Шекунів.

Для братів світла і сонця почалася кривава дорога до посмертної слави. Федір Коломийченко повернувся із заслання через три роки, але їхній шлюб уже не склався.

Якою була доля Федора до 1937 року, сказати важко. Марію Шекун-Коломийченко заарештували 23 вересня 1937 року за те, що вона в 1920 році нелегально перейшла кордон із Польщі в Радянську Росію, нібито з метою шпигунської діяльності. Через два місяці допитів її примусили підписати зізнання про те, що вона збирала розвідувальні дані, які передавала колишньому чоловікові Федору Коломийченку. На цій підставі у Брянську заарештовують Федора, котрий не може повірити у зізнання Марії.

Сталося те, від чого застерігав редактор-видавець у 1918 році: політика тимчасових можновладців стала «філософською мислю», яка закрила доступ до найвищих щаблів культури людства, перервала традицію. Надія і віра літераторів 20-30-х років відгукнулася бідою і болем у поезії В. Симоненка, В. Стуса – пророків 60-70-х років ХХ століття.

Уславлену співачку, оспівану схвальними рецензіями в радянській пресі й звільнену від податків за художню цінність її виступів, розстріляли 3 березня 1938 року. Цього ж року розстріляли й Федора Коломийченка. У 1956 році на запит Юрія Коломийченка про долю батьків Генеральною прокуратурою СРСР Марію Шекун-Коломийченко і Федора Коломийченка було реабілітовано.

20 березня 1954 року об'єднання українських письменників у США «Слово» надіслало телеграму на адресу другого Всесоюзного з'їзду письменників, у якій відзначалося: «1930 року друкувалися 259 українських письменників. Після 1938 року друкувались тільки 36. Просимо в'яснити в МГБ, де і чому зникли з української літератури 223 письменники?» До списку знищених інтелігентів треба додати й імена Марії Феофанівни Шекун-Коломийченко та Федора Євдокимовича Коломийченка, як до болю необхідну ланку у вивченні рідної культури.

Надійшла до редколегії 18.02.2014